

Лідія ФЕДОРОНЬКО

ДО ІСТОРІЇ ЗАПИСІВ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ ДРОГОБИЧЧИНИ

Стаття присвячена проблемі формування джерелознавчих матеріалів пісенного фольклору на Дрогобиччині. Простежено початки записів, здійснених у другій половині XIX ст. Т. Реваковичем та І. Франком, їх тип і характер жанрової структури пісенного репертуару. Досліджено новий етап роботи по збиранню пісень в різних територіальних осередках Дрогобиччини у XX ст., позначений професійним підходом до фіксації мелодій і текстів пісень та коментарів до них.

Ключові слова: пісенний фольклор, Дрогобиччина, жанрова структура, репертуар.

© Л. ФЕДОРОНЬКО, 2015

ISSN 1028-5091. № 1 (121), 2015

Для виявлення своєрідності пісенного фольклору в локально-територіальному вимірі важливим є осмислення його руху в часовій проекції, що дає можливість оцінити динаміку змін і трансформацій не тільки у народній творчості, але й у місцевій культурі загалом. При цьому вагомим значення набувають записи фольклору, здійснені в різні історичні періоди. Дрогобиччина, як один із самотніх і найдавніше заселених регіонів України, в різні періоди своєї історії завжди становила цікавий об'єкт для наукових спостережень, зокрема в історичному, суспільно-політичному, культурному аспектах¹ тощо. Однак, якщо історико-географічні чи культурологічні проблеми зазначеного терену вивчаються досить систематично, то нагромадження наукового матеріалу про музичний фольклор Дрогобиччини все ще залишається досить незначним.

Результати етнографічних та краєзнавчих досліджень Дрогобиччини опубліковані в різних джерелах, зокрема у «Дрогобицькому краєзнавчому збірнику» [5]. Дослідження фольклору Дрогобиччини представлені тут зовсім нечисленно, а що стосується народної музики, то вони відсутні взагалі.

То ж метою нашої розвідки було простежити здійснення записів народнопісенної творчості Дрогобиччини в історичному розрізі, у зв'язку із суспільно-культурним контекстом, та узагальнити наявність народномузичного матеріалу з названого ареалу.

Перші зафіксовані народні пісні в околицях Дрогобича небезпідставно пов'язані з постаттю Івана Франка, який народився в Нагуєвичах, а в 60-х рр. XIX ст. отримав освіту спочатку у школі в Дрогобичі, а потім у гімназії. Майже одночасно, з різницею кілька років раніше, в Дрогобицькій гімназії навчався Тит Ревакович (1845—1919), в майбутньому відомий в Галичині громадський діяч і суддя. Якщо мотивацію Франка у записуванні народних пісень, як нам видається, інспірували внутрішні причини, то для Реваковича поштовхом для зацікавлення пісенним фольклором стали радше зовнішні, об'єктивні фактори. Адже відомо, що Іван Франко з самого народження виростав у середовищі, де народна пісня була органічною складовою культури, на якій формувалася світоглядна система поета. Деяко інакше склалося зацікавлення пісенним фольклором у Т. Реваковича.

¹ Певним підсумком в цих дослідженнях, який, однак, далеко не розкриває всієї проблематики, а швидше спонукає до подальшої роботи, є монографія «Нариси з історії Дрогобича» [9].

В середині XIX ст. в Галичині активізувалася просвітницька діяльність «Руська трійця» та видання «Русалки Дністрової». У Дрогобичі, який був культурним осередком з василіянською школою та гімназією, в 50—60-х рр. XIX ст. також інтенсифікувався рух відродження національної культури і мови. Тит Ревакович навчався в Дрогобичі у 1859—1863 рр., і як він сам згадував, у 1861 р. студенти гімназії, українці, вирішили розмовляти між собою українською мовою², що через якийсь час дало позитивний результат [8, с. 742]. Поступово у юнака зростало зацікавлення рідною історією, культурою, чому сприяло і товариське середовище батька, який був парохом у с. Волосянка на Сколівщині. Важливу роль у формуванні особистості Т. Реваковича відіграв Микола Устиянович, що належав до близьких друзів сім'ї. Не можна не згадати і відомого письменника Федора Заревича, який ввів молодого Реваковича у світ народної пісенності. «Я зачав пісні народні збирати 1862 і 1863 року в Дрогобичі і в Волосянці», — згодом напише Тит Ревакович у своїх спогадах [8, с. 747]. Про намір їх опублікувати свідчить той факт, що свої записи він передав редакторові журналу «Мета» Ксенофонові Климковичу. Однак вони так і не вийшли друком, а через якийсь час потрапили до рук Івана Франка. Сьогодні ці матеріали, разом з наступними зібраннями пісень, записаними Реваковичем в різних місцевостях протягом 1859—1910 рр., знаходяться у відділі рукописів ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України [1].

Порівняльний аналіз жанрового складу пісенного матеріалу, записаного у Волосянці і в Дрогобичі, показує, що у записах з Волосянки основний акцент зроблений на обрядову частину — колядки і весільні пісні. Натомість дрогобицький репертуар складають переважно коломийки. Про місце їх побутування свідчать локальні назви сіл:

*На Медвежу не належу, на Волю З не зайду,
Ой то я си дівчиноньку в Дрогобичи знайду*
[1, од. зб. 41, арк. 279].

Крім коломийок, Ревакович записав кілька ліричних пісень про кохання, про чужину. У записах Т. Реваковича знаходиться цікавий зразок варіанта пісні про Кошута «Зачила си Італія з нашим царьом бити»

[1, арк. 279—280], яка єдина з усього пісенного матеріалу, зібраного ним, була опублікована Іваном Франком у статті «Кошут і Кошутська війна» [15].

На жаль, Т. Ревакович записував тільки тексти пісень, тому не можна зробити повних висновків про часові зміни в їх мелодії. Серед пісенного матеріалу є єдина пісня з мелодією, яку, за словами записувача, «співали русини-студенти Дрогобицькі» [1, од. зб. 40-а, арк. 59], записана Реваковичем у 1863 році. Характер мелодії цієї пісні вказує на її авторське походження, зокрема на близькість до ритмоінтонацій гімну «Ще не вмерла Україна», музику до якого написав М. Вербицький. Загальновідомим є тісне спілкування композитора зі студентською молоддю, і, відповідно, популярність його пісень в молодіжному середовищі. Цілоком закономірно, що серед дрогобицьких гімназистів поширювались мелодичні інтонації улюблених на той час мелодій. Пісня Вербицького довгий час побутувала у різних варіантах [7, с. 51], що дає додаткові підстави для окремого дослідження історії зразка, записаного Реваковичем у Дрогобичі, і вияснення його спорідненості з твором Вербицького.

Що ж до збирацької діяльності Івана Франка, то, звертаючись до історії записування ним дрогобицького пісенного фольклору, треба уточнити, що вони беруть свій початок в період, коли Франко став учнем василіянської школи в Дрогобичі (1864 р.), і далі продовжував збирати пісні, навчаючись в Дрогобицькій гімназії. Спочатку він записував пісні від товаришів, а також від матері та сусідів у Нагуєвичях [4, с. 20, 26]. В результаті постали два зошити коломийок і пісень, частина з яких в майбутньому була опублікована в різних джерелах. Крім того, він фіксував обряди та інші етнографічні описи, які разом зі збиранням народних пісень послужили початком його фольклористично-етнографічної діяльності⁴.

Пісні рідного села, а також інших сіл Дрогобищини, Франко записував і пізніше, зокрема в 1881 та 1882 роках. В цілому це значна кількість пісень, що охоплює всю жанрову палітру місцевого фольклору, включаючи і новотвори.

І. Франко записував тексти пісень, проте він мав добрий голос і прекрасну музичну пам'ять. Це дало

² В сім'ї Реваковича спілкувалися польською мовою.

³ Медвежа, Воля Якубова — села поблизу Дрогобича.

⁴ Одним з яскравих і цікавих матеріалів є «Опись Святого вечора», що знаходиться у відділі рукописів Інституту літератури ім. Шевченка (ф. 3, № 544) [4, с. 29].

[1, од. зб. 40-а, арк. 59].

змогу фольклористам, таким як К. Квітка, Ф. Колесса, М. Лисенко, записати до частини пісень мелодії з голосу І. Франка.

Таким чином, завдяки фольклористично-збирацькій діяльності І. Франка сьогодні можна мати уявлення про пісенний матеріал, який побутував на Дрогобиччині в другій половині XIX століття. Слід зазначити, що вагома частина зібраних матеріалів була використана І. Франком у власних наукових дослідженнях [5].

Новий період, пов'язаний зі збиранням і дослідженням пісенного фольклору Дрогобиччини, пов'язаний з серединою і другою половиною XX століття. В листопаді 1940 р. Львівським відділенням Інституту фольклору Академії наук України була організована фольклорна експедиція в тодішню Дрогобицьку область, керівником якої був Осип Роздольський, відомий на той час фольклорист. В складі експедиції були, крім нього, Ярослава Фіголь та Михайло Стельмах. Під час експедиції були обсте-

жені деякі села рівнинної частини Дрогобицького району (Далява, Ріпчиці, Дорожів), а також гірської частини району (Смільна, Опака)⁵. Матеріали експедиції зберігаються у відділі рукописів ІМФЕ ім. М.Т. Рильського [2; 3]. В них зафіксовані не тільки самі пісні, але й важлива інформація про обставини роботи експедиції, такі як спосіб пошуку інформантів, спілкування з ними, побутові деталі тощо. Важливо зазначити, що запис пісень проводився на фонограф, що дало можливість зафіксувати їх автентичне звучання.

Характер зібраного матеріалу зумовлений, в першу чергу, особистістю самого керівника експедиції. О. Роздольський був професіоналом своєї справи, на той час він мав великий досвід збирацької роботи. Така характерна деталь, як позначення зразків обрядової пісенності, а також коломийок і колискових [13, с. 400], свідчить про надавання особливо-

⁵ Крім названих сіл, експедиція працювала в с. Городище Самбірського району та с. Ісаї Турківського району.

го значення обрядової пісенності для формування локального діалекту та усвідомлення дослідником динамічного характеру фольклорного процесу.

Цікавим об'єктом для дослідження не міг не бути Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн, а саме, його робітниче середовище, яке значною мірою мало заробітчанський характер. Це середовище формувало свій пісенний репертуар. Першим його дослідником став Іван Франко, який виклав свої основні тези в статті «Дещо про Борислав».

У 1947 р. відбулась фольклорна експедиція Київського державного університету імені Т. Шевченка (керівник експедиції М. Плісецький)⁶ з метою глибше вивчити характер і специфіку бориславського робітничого середовища. Результати цього обстеження об'єднані під назвою «Праця і побут робітників Борислава»⁷. Планувалося видати збірку «Фольклор бориславських робітників», підготовану на основі матеріалів експедиції, але задум не був втілений. До збірки, яка містить різні жанри української усної словесності, є додаток з п'яти мелодій, записаних І.П. Шарко з голосу М. Плісецького⁸.

У 90-х рр. минулого століття автору цих рядків вдалося доповнити уявлення про пісенність бориславських робітників, записавши від ще живих свідків процесу видобування нафти періоду до Другої світової війни варіанти пісень, які були у вжитку в той час [14]. Внаслідок дослідження був з'ясований тісний зв'язок структури пісенного репертуару бориславських робітників з розвитком засобів виробництва і встановлена наявність специфічних сигнальних поспівок, які виконували комунікаційну функцію у процесі праці.

Впродовж ХХ ст. постійним об'єктом зацікавлення для фольклористів було родинне село Івана Франка — Нагуєвичі. Відмітною подією, що стала «знаменною для всієї галицької фольклористики другої половини ХХ ст.», була експедиція Львівської консерваторії в 1958 році [6, с. 123], учасники якої планували реалізувати два завдання: записати пісні, які співав ще Іван Франко, та зафіксува-

ти сучасний репертуар. Така постановка проблеми давала можливість досліджувати локальний фольклор в діахронному зрізі. Задекларована мета була досягнута, внаслідок проведеної роботи зібрано понад сто народних зразків, дві третини яких становлять необрядові вокальні твори. Прикметно, що в експедиції вперше для записування був використаний магнітофон, що надало великі переваги в транскрибуванні музичного матеріалу.

Народномузична культура Нагуєвич залишалася в зоні уваги дослідників і в останній чверті ХХ ст., здобутки яких відображені у збірнику «Народні пісні з батьківщини Івана Франка» [11]. Ця вагома праця містить певні підсумки в збирацькій діяльності цього локусу, в ній опубліковані окремі зразки зі згаданої експедиції ЛДК, поодинокі записи різних часів, в тому числі й І. Франка та М. Павлика тощо. Але основну частину збірника становлять матеріали фольклорної експедиції Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури в 1983 р., за участю відомих вчених-фольклористів Г. Дем'яна, В. Сокола, Г. Сокіл. Експедиція поширила свою збирацьку роботу, крім Нагуєвич, на його околиці. Хронологічні рамки записів, поміщених в збірнику, завершуються 90-ми роками, коли В. Сокіл доповнив зібраний репертуар жанрами, які були поза активним побутованням в період панування радянської ідеології, такими, як колядки і щедрівки релігійного змісту, новотвори про національно-визвольні змагання ХХ ст. [11, с. 5—6].

Збірник з Нагуєвич подає народномузичну традицію західної Дрогобищини, натомість східну Дрогобищину репрезентує збірка «Народні пісні сіл Гаї Верхні та Гаї Нижні на Дрогобищині», опублікована за матеріалами експедиції ДДПУ імені Івана Франка, здійсненої у 2004 р. і продовженої індивідуальними записами автора цієї статті [12]. Це монографічне видання містить біля 500 пісень, які охоплюють всю жанрову структуру локального репертуару, серед них багато обрядових пісень, що знаходяться в пасивному побутованні. У результаті публікації зібраного пісенного масиву в науковий обіг введений досить об'ємний і цікавий матеріал.

Отже, в цілому процес збирання народнопісенних матеріалів на Дрогобищині налічує вже 150 років. Почавшись всередині ХІХ ст., цей процес ін-

⁶ У статті «Іван Франко і бориславський фольклор» [14] ця експедиція помилково зазначена 1957 роком.

⁷ У вигляді рукопису вона знаходиться в архіві М. Плісецького.

⁸ На жаль, місце знаходження архіву М. Плісецького на сьогодні нам (Л. Ф.) не відоме.

тенсифікувався в наступному ХХ ст., а якість записів вдосконалювалась паралельно зі зростанням технічних можливостей записування. Тим самим було суттєво поповнено джерелознавчий фонд регіонального та вітчизняного фольклору, що розширює можливості для дослідницької роботи.

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтва, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (далі АНФРФ ІМФЕ). — Ф. 28—3. — Од. зб. 40—43.
2. АНФРФ ІМФЕ. — Ф. 34—3. — Од. зб. 36.
3. АНФРФ ІМФЕ. — Ф. 29—3. — Од. зб. 444.
4. Басс І. Іван Франко: Життєвий і творчий шлях / І.І. Басс, А.А. Каспрук. — Київ : Наукова думка, 1993. — 456 с.
5. Галик В. Археологічні та етнографічно-фольклорні знахідки Івана Франка на території Дрогобицько-Самбірського Підгір'я: Спроба каталогізації / Володимир Галик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — Вип. ІХ. — Дрогобич : Коло, 2005. — С. 31—41.
6. Добрянська Л. Експедиція Львівської консерваторії в село Івана Франка / Ліна Добрянська // Етномузика / упоряд. Б. Луканюк. — Львів, 2007. — Ч. 2: Збірка статей та матеріалів на честь ювілею Івана Франка. — С. 123—147.
7. Кияновська Л. Українська музична література: Навч. посіб. / Л. Кияновська. — Львів : Тріада плюс, 2009. — 356 с.
8. Мудрий М. «Згадки з життя свого і своєї родини». Спогади Тита Реваковича як джерело до історії Галичини ХІХ століття / Мар'ян Мудрий // Записки наукового товариства імені Шевченка. — Том ССLІІ. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. — Львів, 2006. — С. 708—762.
9. Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку ХХІ ст.) / ДДПУ ім. І. Франка, істор. факультет / наук. ред. Л. Тимошенко. — Дрогобич : Коло, 2009. — 320 с.
10. Народні пісні в записах Івана Франка / упоряд., вступ. ст., прим. О.І. Дей. — Київ : Музична Україна, 1981. — 336 с.
11. Народні пісні з батьківщини Івана Франка / зібрав, упоряд. Сокіл В.В. — Львів : Каменярь, 2003. — 407 с. : нот.
12. Народні пісні сіл Гаї Верхні та Гаї Нижні на Дрогобиччині / записи, нотні транскр., упоряд., вступна стаття Л. Федоронько. — Дрогобич : Котермак ; УЕЛФ, 2008. — 504 с. : нот., фото.
13. Сокіл Г. Перша наукова експедиція Львівського відділення інституту фольклору на Дрогобиччину / Ганна Сокіл // Народознавчі зошити. — 1999. — № 3. — С. 399—401.
14. Федоронько Л. Іван Франко і бориславський фольклор / Лідія Федоронько // Бойківщина: Науковий збірник. — Дрогобич : Бойківщина ; Коло, 2007. — Т. 3. — С. 171—180.
15. Франко І. [Із уст народа]. Кошут і Кошутська війна / І. Франко // Житє і слово: Вістник літератури, історії і фольклору / видає Ольга Франко. — Львів, 1894. — Т. І. — Кн. 3. — С. 461—477.

Fedoron'ko Lidia

ON DROHOBYCH REGIONAL SONG FOLKLORE AND THE HISTORY OF ITS RECORDS

The article is dedicated to a problem as to the formation of source informative base of sung folklore materials that had been taken into consideration people's songs of Drohobych land. The study has traced T. Revakovyč' and I. Franko's initial efforts of records, as well as type and nature of the the late XIX c. of sung repertoire genre structure. The new stage of XX c. sung folklore gathered along the various sites of Drohobych land has been described by means of professional approach in fixing the melodies, lyrics, and comments.

Keywords: folk songs, Drohobych land, genre structure, repertoire.

Лидія Федоронько

К ИСТОРИИ ЗАПИСЕЙ ПЕСЕННОГО ФОЛЬКЛОРА ДРОГОБЫЧЧИНЫ

Статья посвящена проблеме формирования источниковедческих материалов песенного фольклора на Дрогобыччине. Прослежен исходный период записей, сделанных во второй пол. ХІХ в. Т. Реваковичем и И. Франко, а также тип и характер жанровой структуры песенного репертуара. Исследован новый этап работы по собиранию песен в разных территориальных локусах Дрогобыччины в ХХ в., отмеченный профессиональным подходом к фиксации мелодий, текстов песен и комментариев к ним.

Ключевые слова: песенный фольклор, Дрогобыччина, жанровая структура, репертуар.